

JAMOAVIY ISH ORQALI SHAXSIY SIFATLAR NAMOYON BO'LISHINING YOSH DAVRLARIGA MOS PSIXOLOGIK-RUHIY O'ZGARISHLARI

Usmonova Gavharshodbegim Toyir qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Navoiy Viloyati Karmana tumani

5-IDUM o'qituvchisi

Psixologiya | Rivojlanish | Ijtimoiy xulq-atvor

Bolalikdan kattalikkacha: guruh dinamikasi va shaxs shakllanishi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jamoaviy faoliyat jarayonida shaxsning ruhiy sifatleri qanday namoyon bo'lishi va bu namoyon bo'lish yosh davrlari bo'yicha qanday o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi tahlil qilinadi. Bolalik, o'smirlilik, o'spirinlik va kattalik davrlarida jamoaviy ishning psixologik mohiyati, guruh munosabatlarining shaxsga ta'siri va har bir yosh bosqichidagi ruhiy dinamika ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

1. KIRISH: JAMOAVIY ISH VA SHAXS PSIXOLOGIYASI

Inson — ijtimoiy mavjudot. Bu haqiqat nafaqat falsafiy, balki psixologik nuqtai nazardan ham chuqur ahamiyat kasb etadi. Jamoaviy ish — guruh ichida birgalikda maqsadga intilish jarayoni — shaxsning ichki dunyosini ochib beruvchi eng kuchli "ko'zgu"lardan biridir. Har bir insonning yashirin kuchi, zaif tomonlari, etakchilik qobiliyati, empatiya darajasi va muloqot uslubi aynan jamoaviy faoliyat paytida yaqqol ko'rinadi.

Psixologiya fanida L.S. Vigotskiyning "proksimal rivojlanish zonasi" nazariyasi, A. Maslounning ehtiyojlar ierarxiyasi va Erik Eriksonning psixosotsial rivojlanish bosqichlari shuni tasdiqlaydi: shaxsning ruhiy-psixologik o'sishi va sifatlarining namoyon bo'lishi jamoaviy muhitdan ayri holda to'liq amalga oshishi mumkin emas.

2. YOSH DAVRLARIGA MOS PSIXOLOGIK O'ZGARISHLAR

2.1. Ilk bolalik davri (3–7 yosh) — Taqlid va birgalikda o'yin

Bu davrda bola jamoaviy faoliyatni asosan o'yin orqali boshdan kechiradi. J. Piajening "parallel o'yin" dan "birgalikdagi o'yin"ga o'tish kontsepsiyasiga ko'ra, 3–4 yoshda bolalar yonma-yon o'ynaydi, lekin umumiy maqsad sezilmaydi. 5–7 yoshga kelib esa "biz" tushunchasi shakllanib, rollarni taqsimlash, navbatni kutish va kelishuv mexanizmlari paydo bo'ladi.

Psixologik jihatdan bu davrda qoidalarga itoat etish, boshqalarga bo'ysunish va liderlik intilishlari dastlab namoyon bo'ladi. Bolaning ijtimoiy his-tuyg'ulari — uyat, g'urur, hamdardlik — guruh munosabatlarida birinchi marotaba sinovdan o'tadi.

Asosiy xususiyatlar: Taqlid qilish | Rolli o'yin | Kelishuv qilishni o'rganish | Birinchi ijtimoiy his-tuyg'ular

2.2. Kichik maktab yoshi (7–11 yosh) — Raqobat va hamkorlik

Maktab muhiti bola uchun birinchi "rasmiy" jamoa — sinf jamoasini olib kiradi. Erik Eriksonning nazariyasiga ko'ra, bu davr "mehnatkashlik vs yetarlichsizlik" ziddiyati bilan belgilanadi. Bola o'zini tengdoshlari bilan qiyoslay boshlaydi, guruh ichida o'z o'rnini topishga intiladi.

Jamoaviy loyihalar va guruh o'yinlari orqali mas'uliyat, adolat hissi va do'stlik sifatlari shakllanadi. Psixolog A. Banduraning kuzatuvchilik orqali o'rganish nazariyasi bo'yicha bu yoshda guruh a'zolarining xulq-atvori kuchli model vazifasini bajaradi.

Muhim ruhiy o'zgarish: "men uchun" mantiqidan "biz uchun" mantiqiga o'tish jarayoni boshlanadi, lekin hali to'liq shakllanmagan.

Asosiy xususiyatlar: Tengdoshlar ta'siri | Mas'uliyat hissi | Adolat tuyg'usi | Muvaffaqiyat motivatsiyasi

2.3. O'smirlik davri (12–17 yosh) — Identifikatsiya va guruh bosimi

O'smirlik — psixologiyada eng murakkab va dramatik yosh davri hisoblanadi. Eriksonning "ego-identitet vs rol chalkashligi" ziddiyati bu davrning o'zagini tashkil etadi. O'smir "men kim man?" savoliga javob qidiradi va bu izlanish ko'pincha guruh orqali amalga oshadi.

Jamoaviy ish bu davrda ikki yoqlama ta'sir ko'rsatadi: bir tomondan, guruh tegishliligi xavfsizlik hissi va o'zini tasdiqlash imkonini beradi; ikkinchi tomondan, guruh bosimi (peer pressure) o'smirni o'z qadriyatlaridan chekinishga majbur qilishi mumkin. Shu sababli jamoaviy faoliyatda o'smirning mustaqil fikrlash va o'z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyati ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu davrda etakchilik, nizolarni hal etish va empatiya sifatlari jadal rivojlanishi yoki, aksincha, so'nishi mumkin — bu ko'p jihatdan jamoa muhitining sifatiga bog'liq.

Asosiy xususiyatlar: Identitet qidirishi | Guruh bosimi | Etakchilik intilishi | Qadriyatlar sinovdan o'tishi

2.4. O'spirinlik davri (18–25 yosh) — Yaqinlik va professional o'zlikni topish

Eriksonning bu bosqichi "yaqinlik vs yolg'izlik" ziddiyati bilan tavsiflanadi. Universitetlar, mehnat jamoalari va ijtimoiy harakatlar kontekstida o'spirin shaxs chuqur hamkorlik munosabatlari o'rnatish qobiliyatini sinovdan o'tkazadi.

Jamoaviy ish orqali professional identitet, kommunikatsiya uslubi va qarama-qarshi fikrlar bilan ishlash qobiliyatlari shakllanadi. Bu davrdagi ruhiy o'ziga xoslik: o'spirin endi faqat "guruhga moslashish"ni emas, balki "guruhga hissa qo'shish"ni xohlaydi.

Asosiy xususiyatlar: Professional identitet | Chuqur hamkorlik | Murosasozlik | Hissa qo'shish motivi

2.5. Kattalik davri (26 yosh va undan yuqori) — Generativlik va naslchilik

Eriksonning "generativlik vs stagnatsiya" bosqichida katta yoshdagi inson jamoaviy ish orqali nafaqat o'z rivojlanishini, balki atrofida qilargalarga yordam berishni ham maqsad qilib qo'yadi. Bu davrda mentor, rahbar yoki hamkor sifatidagi rol pishib etiladi.

Ruhiy jihatdan bu davrda shaxsning barqarorligi, emotsional intellekti, sabr-toqati va keng fikrlash qobiliyati yaqqol namoyon bo'ladi. Hayotiy tajriba jamoaviy dinamikada chuqur tushuncha va muruvvatga aylanadi.

Asosiy xususiyatlar: Mentorlik | Emotsional intellekt | Barqarorlik | Generativlik

3. JAMOAVIY ISHNING SHAXSGA PSIXOLOGIK TA'SIR MEXANIZMLARI

Ijtimoiy taqqoslash

Leon Festingerning ijtimoiy taqqoslash nazariyasiga ko'ra, inson o'zini guruh a'zolari bilan qiyoslab, o'z sifatlarini baholaydi. Bu jarayon ham motivatsiya, ham xavotirga sabab bo'lishi mumkin.

Rollarni o'zlashtirish

Guruhda ma'lum bir rol (etakchi, ijrochi, yangilikchi) ni bajarish orqali inson o'sha rolga mos psixologik sifatlarni ongsiz ravishda o'zlashtirib boradi.

Konflikt va o'sish

Guruh ichidagi ziddiyatlar, to'g'ri boshqarilganda, eng kuchli shaxsiy o'sish manbaiga aylanadi. Nizoni konstruktiv hal etish empatiya va murosasozlikni rivojlantiradi.

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash

Jamoaviy muhitdagi emotsional qo'llab-quvvatlash shaxsning barqarorligi va stressga chidamliligini oshiradi. Bu ayniqsa o'smirlik va o'spirinlik davrlarida hayotiy ahamiyatga ega.

4. MILLIY PSIXOLOGIK KONTEKST: O'ZBEK JAMOACHILIK MENTALITETI

O'zbek xalqining an'anaviy qadriyatlarida "mahalla", "hashar" va "birgalikda ishlash" tushunchalari alohida o'rin tutadi. Bu madaniy kontekst shaxs psixologiyasiga

o'ziga xos tarzda ta'sir ko'rsatadi: uyushqoqlik, kattalar hurmatini saqlab, yoshlarni tarbiyalash va "bir yoqadan bosh chiqarish" printsiplari jamoaviy ishning psixologik asosini tashkil etadi.

Zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kollektivistik madaniyatlarda o'sgan shaxslarda empatiya va hamkorlikka intilish ko'rsatkichlari individualistik madaniyatlarga nisbatan yuqori bo'lsa-da, shaxsiy chegaralarni belgilash va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalari ba'zan past bo'lishi mumkin. Bu muvozanatni topish zamonaviy ta'lim va tarbiya psixologiyasining asosiy vazifalaridan biriga aylangan.

XULOSA

Jamoaviy ish — bu shaxs psixologiyasining amaliy laboratoriyasidir. Har bir yosh davrida inson jamoada o'zining yangi qirralarini kashf etadi: bolalikda taqlid va o'yin orqali, o'smirlikda identitet qidirish va guruh bosimiga qarshilik orqali, o'spirinlikda hamkorlik va hissa qo'shish orqali, kattalikda esa mentorlik va generativlik orqali.

Psixologik ruhiy o'zgarishlarning har bir bosqichi o'z mantiqiga ega va ularni hurmat qilgan holda ta'lim muassasalari, oilalar va tashkilotlar jamoaviy faoliyatni yosh xususiyatlariga mos tarzda yo'naltirsalar, shaxsning eng chuqur va ijobiy sifatleri namoyon bo'lishiga keng yo'l ochiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. W. W. Norton.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
4. Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117–140.
5. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
6. Piaget, J. (1932). *The Moral Judgment of the Child*. Free Press.